УДК 378.02

Анатолій Кучер, *аспірант ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"*

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Розглянуто проблеми підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування з точки зору можливостей використання цього досвіду для вказаної підготовки фахівців агроекономічного профілю.

Ключові слова: *підготовка, професійне спілкування.*

Рассмотрены проблемы подготовки будущих педагогов к профессиональному общению с точки зрения возможностей использования этого опыта для указанной подготовки специалистов агроэкономического профиля.

Ключевые слова: *подготовка, профессиональное общение.*

The problems of preparation of the future teachers to professional communication from the point of view of possibilities of use of this experience for the specified preparation of experts of an agroeconomic profile are considered.

Key words: *preparation, professional communication.*

Постановка проблеми. Нині однією з найважливіших проблем теорії та методики професійної освіти є підготовка майбутніх фахівців-аграрників економічного профілю до професійного спілкування. Водночас у їх підготовці існують суттєві суперечності, зокрема, між сучасними вимогами агробізнесових структур до рівня комунікативної компетентності фахівців і невідповідністю змісту професійної підготовки до вказаного спілкування, а також недостатнім рівнем розробки теоретико-методичних основ формування вмінь професійного спілкування студентів, що свідчить про актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на те, що в психолого-педагогічних дослідженнях не знайшла належного наукового обґрунтування проблема підготовки майбутніх фахівців агроекономічного профілю до професійного спілкування, вважаємо за доцільне звернутися до різних підходів щодо підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування, оскільки це питання найбільш ґрунтовно розроблено в сучасній педагогічній теорії та практиці. У контексті сказаного привертають увагу результати досліджень, що проведені Л.П. Василевською-Скупою, Н.П. Волковою, О.І. Прудніковою, Л.О. Савенковою, Н.М. Соболь, Н.М. Тарасевич та ін. [1 – 12].

Мета статті – висвітлити результати дослідження проблеми підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування з точки зору можливостей використання цього досвіду для вказаної підготовки економістів-аграрників.

Виклад основного матеріалу. Серед сучасних вітчизняних учених найбільш ґрунтовно проблеми підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування дослідила Л.О. Савенкова, що знайшло віддзеркалення в низці її наукових праць [7; 8] та навчальній літературі [6]. У докторській дисертації Л.О. Савенкової розроблено теоретичну модель підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування, яка включає в себе: структуру, механізми функціонування, стадії розвитку педагогічного спілкування; систему комунікативних умінь педагога; зміст, психолого-педагогічні й методичні засади підготовки до вказаного спілкування [8, 6 – 7].

Змістовність підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування, як стверджує Л.О. Савенкова, передбачає оволодіння орієнтуванням у його ситуації, мовленнєвими й немовленнєвими засобами спілкування, соціальною перцепцією, творчим самопочуттям у професійній діяльності та педагогічним (емоційним і пізнавальним) контактом [8, 14].

Обґрунтована Л.О. Савенковою система підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування в Київському національному економічному університеті включає предмети психолого-педагогічного циклу "Основи психології та педагогіки", "Психологія діяльності: навчальний менеджмент", спеціальний курс "Комунікативні процеси в навчанні" й педагогічну практику.

Слід підкреслити, що Л.О. Савенковою розроблено етапи навчальної діяльності з підготовки до педагогічного спілкування, кожен з яких передбачає моделювання педагогічних ситуацій і (або) проведення педагогічних ігор, мікровикладання та виконання спеціально розроблених вправ [8, 16 – 18].

© А. Кучер, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

З огляду на завдання нашого дослідження доцільно буде звернутися до системи підготовки майбутніх викладачів до професійного спілкування, яку розробила Л.О. Савенкова. Метою вказаної системи визначено формування в студентів готовності до педагогічного спілкування. Умовами ефективності функціонування даної системи виокремлено, по-перше, впровадження в навчальний процес економічного закладу освіти сучасних методів вказаної підготовки; по-друге, забезпечення процесу формування в студентів готовності до педагогічного та управлінського спілкування [7, 112 – 113].

Перший етап підготовки до професійного спілкування спрямований на оволодіння студентами технікою мовлення, вміннями зняття м'язових "затисків" і професійно-педагогічною увагою, що передбачає вправи (дихальні, психофізичні) з аутогенного тренування та вправи, які пропонують фахівці в галузі театральної педагогіки та психології [7, 118 – 129].

З метою оволодіння орієнтуванням у ситуації спілкування, вербальними й невербальними засобами, соціальною перцепцією, творчим самопочуттям, уміннями встановлювати педагогічний контакт на другому етапі розроблено тренінг "Професійне спілкування менеджера освіти", який передбачає використання рефлексивного підходу в навчанні [7, 156]. Основна роль на даному етапі підготовки відводилась рольовій грі "Кадрові зміни", у ході якої програвались та аналізувались спеціально виділені аспекти педагогічного спілкування, виконувались вправи, моделювались ситуації професійної діяльності, реалізувались один чи кілька структурних компонентів рефлексії.

Варто зазначити, що в грі розглядаються три аспекти підготовки фахівця у вищому закладі освіти: управлінська діяльність, професійне спілкування й розвиток у майбутнього спеціаліста рефлексії [7, 159].

Запровадження в практику діяльності вищого економічного закладу освіти розробленої системи підготовки, як зазначає Л.О. Савенкова, забезпечило значне підвищення рівнів сформованості комунікативних умінь та рівнів готовності майбутніх викладачів до професійного спілкування. Викладене дає підстави стверджувати, що окремі елементи тренінгу, який розробила Л.О. Савенкова, можна, дещо адаптувавши, використати для формування вмінь професійного спілкування майбутніх фахівців агроекономічного профілю.

У докторській дисертації Н.П. Волкової обґрунтовано систему підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації, складниками якої є мета підготовки, ціннісно-мотиваційне її забезпечення; змістовно-ціннісний, процесуально-технологічний, рефлексивно-аналітичний та управлінський компоненти [2, 18]. Метою даної підготовки є забезпечення компетентності майбутніх учителів у здійсненні професійно-педагогічної комунікації. Дослідниця наголошує на доцільності реалізації змісту навчання через фахову, психолого-педагогічну підготовку й інтегративні спецкурси, що спрямовані на формування таких груп комунікативних умінь: комунікативно-мовленнєві; інформаційно-інструментальні; організаційно-технологічні; невербальні; інформаційно-пошукові [2, 19]. Н.П. Волкова розробила систему вправ (за принципом "від простого до складного"), виконання яких забезпечує розуміння суттєвих особливостей різновидів комунікації вчителя, сприяє формуванню комунікативних умінь майбутніх учителів, і розкрила сутність комунікативних тренінгів, що забезпечують формування навичок міжособистісної взаємодії та розвиток рефлексивних здібностей [2, 20 – 21].

У докторській роботі Н.П. Волкової розроблено науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх педагогів до професійно-педагогічної комунікації, що реалізується через модульну інформаційно-комунікаційну технологію, підґрунтям якої є: 1) особистісно-діяльнісний підхід (технології: ігрові (ділові, рольові, ситуаційно-рольові, "інтерактивні", симуляційні ігри), діалогічно-дискусійні (диспути, дискусії, "мозкова атака", розмовні "буз" групи, суперечки, есе); ситуаційного навчання (вправи, моделювання задач-ситуацій); 2) збагачення особистісного комунікативного досвіду, що забезпечує формування стратегій поведінки в різноманітних комунікативних ситуаціях; 3) організація комунікативно спрямованого навчання, самостійної роботи, орієнтованої на формування комунікативних умінь і навичок [2, 29].

Н.П. Волкова на основі аналізу результатів експериментальної перевірки розробленого нею тренінгу комунікативних умінь, спрямованого на допомогу кожному студенту в усвідомленні власних недоліків у розвитку комунікативних умінь, виявленні та оцінці потенційних можливостей, реалізації отриманих знань на практиці, робить висновок про його ефективність [2, 23].

Н.М. Соболь з метою формування індивідуального стилю професійного спілкування майбутніх перекладачів розробила спецкурс

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

"Професійне спілкування перекладача", зміст якого розподілено на три блоки: перший – спрямований на ознайомлення з проблемою професійного спілкування перекладача та створення мотивації до вивчення курсу, другий – створює основу для самопізнання, формування мотивації самовдосконалення та саморозвитку, метою третього є активне набуття студентами знань і вмінь ефективного спілкування. Основними методами й прийомами, за допомогою яких відбувається формування стилю, є: міні-лекція, тестування, порівняння, проблемне навчання, управління за допомогою мети, дискусія, діалог, дидактична та рольова гра, позитивне підкріплення. При цьому Н.М. Соболь наголошує, що важливою умовою формування стилю є залучення студента в усі форми роботи – індивідуальну, парну, групову та фронтальну [9, 11].

О.І. Прудникова з метою формування комунікативних умінь у майбутніх педагогів значну увагу приділяє методиці активного соціально-психологічного навчання. Так, підготовка студентів до спілкування, наголошує дослідниця, передбачає використання вправ, спрямованих на оволодіння елементами комунікативних умінь, на формування емпатії та розвиток мовленнєвих здібностей, аналіз педагогічних ситуацій, педагогічні ігри, спостереження за діяльністю педагогів й аналіз зразків педагогічного спілкування, спеціальні комунікативні прийоми, семінари й тренінги, спрямовані на досягнення високих рівнів сформованості умінь педагогічного спілкування [5, 12].

У контексті сказаного варто зазначити, що дослідниця розробила психолого-педагогічний тренінг педагогічного спілкування, який включає вправи на сприйняття суб'єктів спілкування; встановлення, підтримання контакту та вихід із нього; ефективне сприйняття думки партнера спілкування; невербальні засоби спілкування, а також вправи на логічність й емоційність спілкування; імпровізаційні мовні вміння; вміння ставити запитання й розпитувати учня; вміння спілкуватися в професійних ситуаціях [5, 12].

Побудову структури тренінгових завдань О.І. Прудникова пропонує здійснювати таким чином: на першому етапі студенти опановують теоретичні знання з питань техніки й культури мови; на другому – формуються вміння з дикції, вміння реалізації властивостей культури мовлення під час спілкування засобами системи оригінальних вправ; на третьому – закріплення вміння в умовах, що моделюють навчальний процес [5, 13]. Як стверджує дослідниця, тренінг сприяв виникненню відкритості, розвивав емпатію й товариськість студентів, вони вільно опанували вміння входити в контакт і виходити з нього, проте складніше було засвоїти вміння підтримувати контакт.

У дисертації Л.П. Василевської-Скупої розроблено методику поетапного формування в майбутніх педагогів комунікативних умінь, кожен етап якої передбачає реалізацію специфічних завдань і використання відповідних форм, методів і прийомів підготовки студентів до професійного спілкування. Так, фахово-орієнтований етап формує установку студентів на розвиток вербальних і невербальних комунікативних умінь, інтерес до питань педагогічного спілкування вчителя (методи: пояснювально-ілюстративний, фонетичний, "м'язовий контролер", за К. Станіславським, активізація зорових, слухових і дотикових асоціацій, частково-пошуковий, проблемний виклад навчального матеріалу); інформаційно-аналітичний – передбачає оволодіння теоретичними знаннями з питань спілкування вчителя й удосконалення студентами власних комунікативних умінь (методи: розгляд проблемних педагогічних ситуацій, застосування в процесі спецкурсу рольових ігор, соціально-психологічних тренінгів, методу "Рокіровки" Леслі Рай, моделювання педагогічного спілкування, планування творчих завдань, бесіди, дискусії, метод проективного малюнку Т. Яценко); творчо-самостійний – зорієнтований на втілення набутого студентами досвіду спілкування в практичній діяльності [1, 11 – 16].

Особливої уваги потребує система підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування, яка є складовою частиною програми з "Основ педагогічної майстерності", що вперше розроблена викладачами кафедри педагогічної майстерності Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка в 1981 р. [3, 11]. Дана програма постійно вдосконалювалась і, як наслідок, змістове наповнення дисципліни передбачає організацію навчання за логікою розвитку професійної позиції майбутнього вчителя, а саме: формування професійного ідеалу й уявлення про власні можливості, техніки саморегуляції на першому курсі, становлення майстерності педагогічного спілкування на другому й оволодіння основами майстерності управління навчально-виховним процесом на третьому році навчання [3, 12]. Як бачимо, на підготовку до педагогічного спілкування безпосередньо спрямований другий модуль курсу, завдання якого, як стверджує Н.М. Тарасевич, – допомогти студентам з'ясувати, як організувати

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

педагогічну взаємодію на засадах гуманності, толерантності, полісуб'єктності, на засадах ненасилля [10, 4].

З метою підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування кожне із семінарсько-лабораторних занять передбачає теоретичне та практичне завдання. Наприклад, теоретичне завдання першого семінарського заняття "Професійно-педагогічне спілкування, його сутність, структура" передбачає підготовку студентів до співбесіди на запропоновані питання, а практичні завдання включають: а) підготуватися до публічного виступу з одного питання плану; продумати початковий етап виступу, способи діалогізації взаємодії; б) обрати педагогічну ситуацію, що вимагає індивідуальної педагогічної бесіди, записати зміст ситуації; передбачити доцільний стиль спілкування [10, 86].

Слід особливо підкреслити, що курс "Основи педагогічної майстерності", передбачає на кожному занятті проведення вправ з аналізу педагогічних ситуацій та виконання однієї з рольових позицій (педагогічних ролей) на занятті (черговий учитель, учитель-дискутант, учитель-візуалізатор, учитель-джерелознавець, учитель-філософ) [11, 6 – 26]. Особливої уваги потребує те, що з метою формування вмінь професійного спілкування (володіння вербальними й невербальними засобами спілкування, встановлення контакту, уміння самопрезентації) студенти виконують низку спеціально розроблених вправ, здійснюють моделювання педагогічних ситуацій та мікровикладання (мікроуроки), беруть участь у конкурсі майстерності вчителя в педагогічній розповіді, майстерності педагогічного спілкування в діалозі [4, 158 – 371].

Також програма вказаного курсу передбачає звернення до театральної педагогіки й, зокрема, до наукових робіт К.С. Станіславського. Заслуговує на увагу й так зване "опредмечування" курсу через феномен особистостей А.С. Макаренка й В.О. Сухомлинського. Так, студенти першого й другого курсів залучаються до діалогу "Гортаючи сторінки "Педагогічної поеми", вернісажу (театралізованого дійства) "Хочу бути хорошим учителем!". У контексті набуття другокурсниками готовності будувати педагогічний діалог визначальним авторитетом для них постає особистість В.О. Сухомлинського, зокрема, його головна праця "Серце віддаю дітям", стосовно ідей якої студенти другого курсу ведуть діалог з третьокурсниками [12]. Як правило, такі бесіди проходять у кімнаті-музеї А.С. Макаренка та зеленому класі ботанічного саду.

Привертає увагу й те, що другий модуль, як і перший та курс у цілому, завершується творчим заліком. Як варіант такого заліку на другому курсі виступає проведення педагогічного турніру "Сходинка до майстерності", який включає іспити: психологічний, педагогічний, технологічний та кільцівку педагогічних ситуацій, конкурс уболівальників. Педагогічний турнір залучає всіх другокурсників, гості турніру – першокурсники. До організації турніру підключаються студенти третього курсу як ведучі, куратори, запрошуються четвертокурсники та викладачі для аналізу в складі журі. Як правило, залучається їх до 30 для підготовки й організації цього заходу. Таким чином, турнір створює педагогічну ситуацію всього факультету. Проведення творчого заліку переслідує не лише реалізацію функції контролю, а й навчальної, бо сприяє узагальненню й систематизації набутого досвіду, а також виховної [12].

У контексті сказаного слід підкреслити, що творчий залік будується на таких принципах: 1) активізація творчого потенціалу кожного студента; 2) візуалізація теоретичних положень, що розвиває здатність до перекодування наукової інформації в схеми, плакати; 3) драматизація прийомів педагогічної техніки, що вимагає від студентів пошуку образних форм втілення педагогічної ідеї; 4) публічність виступів, яка сприяє набуттю досвіду роботи із загалом, розкріпаченню поведінки; 5) об'єктивність оцінки виступів; 6) стимулювання співробітництва студентів як у межах групи, так і в міжкурсовій взаємодії.

Зміст заліку вибудовується згідно з моделлю проміжного результату II модуля таким чином, щоб усі його елементи могли слугувати критеріями ефективності рівня засвоєння програми. До змісту творчого заліку входять вправи й ситуації, які були об'єктом опрацювання на заняттях [12].

Отже, доходимо висновку, що навіть саме проведення підсумкового контролю у формі педагогічного турніру відіграє суттєву роль у підготовці майбутніх педагогів до професійного спілкування. Таким чином, вказаний досвід підготовки до професійного спілкування заслуговує, на нашу думку, на використання з метою формування професійно-комунікативних умінь у майбутніх фахівців, зокрема, агроекономічного профілю.

Висновки. Результати аналізу існуючих наукових напрацювань засвідчили, що проблема підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування досліджена в різних аспектах, при

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

чому окремі елементи вказаної підготовки, можна, дещо адаптувавши, використати з метою формування вмінь професійного спілкування майбутніх фахівців агроекономічного профілю. Перспективи подальших розвідок слід зосередити на пошук шляхів формування вмінь професійного спілкування студентів аграрних закладів освіти.

1. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативних умінь майбутніх вчителів музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л.П. Василевська-Скупа. – Вінниця, 2007. – 20 с.

2. Волкова Н.П. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Н.П. Волкова. – Луганськ, 2006. – 37 с.

3. Король Л.Л. Розвиток педагогічної майстерності як складової професійної підготовки майбутнього вчителя в Полтавському педагогічному інституті (1970 – 1990 рр. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Л.Л. Король. – Харків, 2007. – 20 с.

4. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.

5. Прудникова О.І. Вплив педагогічного спілкування на професійну підготовку студентів музичних училищ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / О.І. Прудникова. – К., 2001. – 20 с.

6. Савенкова Л.О. Педагогічна риторика: навч. посіб. / Л.О. Савенкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 298 с.

7. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія / Л.О. Савенкова. – К.: КНЕУ, 2005. – 212 с.

8. Савенкова Л.О. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 "Теорія та історія педагогіки" / Л.О. Савенкова. – К., 1998. – 32 с.

9. Соболь Н.М. Формування індивідуального стилю професійного спілкування майбутніх перекладачів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Н.М. Соболь. – Тернопіль, 2005. – 19 с.

10. Тарасевич Н.М. Майстерність педагогічного спілкування: посібник для організації самостійної роботи студентів над II модулем курсу "Основи педагогічної майстерності" / Н.М. Тарасевич. – Полтава: ПДПУ ім. В.Г. Короленка, 2004. – 112 с.

11. Тарасевич Н.М. Педагогічна майстерність: навч. посібник: дидактичний супровід II модуля курсу (зміст, навчання, форми та терміни контролю для студентів педагогічного університету) / Н.М. Тарасевич. – Полтава: ІОЦ ПДПУ, 2007. – 32 с.

12. Тарасевич Н.М. Феномен особистостей А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у становленні професійної позиції майбутнього вчителя / Н.М. Тарасевич // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць. – Вип. 5. – Полтава: ПДПУ ім. В.Г. Короленка, 2008. – С. 173 – 178.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2010

"Українське суспільство прагне створити системну освіту, яка б відповідала викликам часу і потребам особистості, а тому відшукує нові моделі її розвитку. У найперспективніших моделях, випробуваних часом, в основу покладено ідею формування і динамічного розвитку природного таланту кожної дитини як запоруку її самоствердження на життєвому шляху".

Василь Мадзігон,
перший віце-президент АПН України

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com